

Отже, зауважимо, що більшість традиційних найменувань сільськогосподарських знарядь збереглися до нашого часу й активно функціонують у живому мовленні.

2.8. Назви господарських приміщень

Складну структурну організацію на території центральнослобожанських говірок має ЛСГ «найменування будівель різного господарського призначення».

У складі цієї лексичної групи можна виділити такі утворення: 1) назви місця, де є хата з господарськими будівлями; 2) найменування приміщень для худоби і птиці; 3) назви будівель для зберігання зерна, снопів, полови, соломи; 4) найменування приміщень для сіна; 5) назви приміщень для зберігання їстівних припасів і різних речей; 6) найменування приміщень для дров; 7) назви будівель для зберігання сільськогосподарського реманенту й різних матеріалів; 8) найменування загорожі для свійських тварин; 9) назви будівель для оброблення врожаю; 10) найменування інших господарських приміщень (курень для сторожа на баштані чи пасіці; літньої кухні чи печі на дворі; теплиці тощо). Узагалі, зауважимо, що різні дослідники виділяють неоднакову кількість основних лексичних підгруп. За В. І. Пілецьким, дослідником наддністрянських говорів, такими є: 1) назви будівель для худоби і птиці; 2) найменування приміщень для сільськогосподарського інвентаря; 3) назви будівель для зберігання продуктів землеробства; 4) найменування інших приміщень [Пілецький 1982, с. 103]. Дослідниця східнослобожанських говірок К. Д. Глуховцева в дисертації розглядає такі ЛСГ: 1) назви місця, де є хата з господарськими приміщеннями; 2) найменування будівель для утримання худоби; 3) назви приміщень для зерна, снопів, соломи, полови; 4) найменування погребів; 5) назви приміщень для дров; 6) найменування колодязів та їх частин; 7) назви загорожі [Глуховцева 1992, с. 9].

В. С. Ващенко у роботі «Лінгвістична географія Наддніпрянщини» пропонує три типи поділу цих найменувань: 1) за призначенням реалій; 2) за стійкістю назв й особливостями слів у діяхронному плані; 3) за обсягом ареалу, яким окреслюється поширеність назви [36, с. 37]. У нашій роботі ми, відштовхуючись від наявних реалій, виділяємо десять мікрогруп цих найменувань (див. вище), проте у назви рубрик винесемо такі групи лексики: 1) назви будівель для зберігання й оброблення врожаю; 2) найменування приміщень для худоби; 3) назви інших господарських будівель.

Найменування місць і приміщень для зберігання й оброблення врожаю. До цієї ЛСГ належать такі номени: «місце, на якому є хата з господарськими будівлями» — *подв'і́р'я* (майже в усіх обстежених пунктах) // [подв'і́р'я / це м'і́сце / де розташова́н'ї ха́та / прим'і́щен'а дл'а худóби / сара́й //] (135); *дв'і́р* (128, 129, 135, 140, 172) // [на двор'і́ розм'і́ш':у́йуц':а госпóдарс'к'ї буд'і́ул'ї і ха́та //] (130); [ха́та з буд'і́ул'ами знахо́диц':а удвор'і́ / йакій огоро́жений забóром //] (141); *хаз'а́йство* (140, 171), *уса́д'ба* (140, 185); «будівля для снопів, полови, соломи» — *клу́н'а* (у більшості обстежених пунктів) //

[у_лко́жному господа́рств'і була́ клу́н'а / куди́ звоз'а́т' соло́му //] (130); [сно́пі збер'іга́йуц'а у_лклу́н'і //] (139); [стро́йилис'а вели́к'і сара́йі дл'а сно́п'іу / поло́ви і соло́ми з_лвисо́ким да́хом / а назива́ли йіх клу́н'ами //] (141); [клу́н'і без_лпотолка́ / ото́ ту́ди звози́ли од_лдош'і:у́ сно́пі //] (170); *с'ін:і́к* (135, 168, 169) // [у_лс'ін:іку́ збер'іга́йут' с'і́но / сно́пі //] (135); [поло́ва с:ипа́йец'а у_лні́з с'ін:іка́ //] (168); *о́в'ін* (134), *гу́мно* [у_лгу́мно скла́дали сно́пі //] (185); «приміщення для зерна» — *комора́* (майже в усіх обстежених пунктах) // [зерно́ збер'іга́йут' у_лкомо́рах //] (130); [зерно́ хрон'а́т' у_л комо́р'і //] (135); *амба́р* (132, 134, 136, 137, 139, 141, 168, 169, 181, 183) // [сара́й дл'а зерна́ назива́йут' амба́р //] (141); *стодо́ла* (130), *ток* (172); [спеціа́л'ного прим'і́щен'а не́ було́ / зерно́ с:ипа́ли на_лгори́шче //] (131); «невелика спеціалізована споруда, у якій розмелюють зерно» — *млин* (у більшості обстежених пунктів) // [зерно́ на_лму́ку розмі́л'у́йут' у_лмли́н'і //] (130); *ме́л'ни́ц'а* (128, 129, 138, 139, 169, 170, 172, 173, 177, 181, 183); *парова́* (133), *крупору́шка* (171); [зерно́ ми розмі́л'у́ємо на_лгори́шч'і / ку́хн'і //] (168); «місце, де молотять» — *т'ік* (у всіх обстежених пунктах) // [сно́пі мо́ло́т'ат' на_лтоку́ / на_лдво́р'і //] (131); [мо́ло́т'ат' на_лтоку́ / на_лву́лиц'і //] (138); [т'ік бу́у у_лприм'і́щен'і //] (139); [т'ік знахо́диц'а на_лву́лиц'і //] (140); [мо́лотили зерно́ на_лтоку́ п'ід в'ідкритим не́бом //] (141); [з_лпо́ла́ вози́ли зерно́ на_лт'і́к //] (185); *ток* (131, 172, 181, 183); [мо́лотимо на_лпо́л'і //] (168); «спеціально обладнане приміщення або яма для зберігання продуктів» — *по́гр'і́б* (у всіх обстежених пунктах) // [по́гр'і́б ста́у́л'ат' окре́мо в'ідха́ти / збер'іга́йут' у_лно́му карто́пл'у / мо́ркву / консерва́ц'і́ю //] (130); [по́гр'і́б у́же п'ідготува́ли дл'а но́вого ўрожа́йу //] (168); *по́греб* (132, 174, 179), *йа́ма* (170); *п'ідва́л* [по́гр'і́б знахо́диц'а за_лха́тойу / а п'ідва́л п'ідха́тойу //] (135, 139); *комора́* (133); «льо́х, сховище для городини і різних харчів з похилим критим спуском і сходами» — *по́гр'і́б* (131, 133, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 168, 170, 171, 185) // [у_лпо́гр'і́б'і збер'іга́йут' городи́ну / консервува́н'а / бо́чку з_лог'і́рка́ми //] (139); [по́гр'і́б ма́́є кри́тий ши́фером верх і сходи до́йа́ми / де хран'а́т' карто́шку / бур'а́кі / мо́ркву і консерва́ц'і́ю //] (141); [ўс'і о́воч'і де́ржим у_лпо́гр'і́б'і //] (185); *по́греб* (132), *ло́х* (130, 134) // [у_лло́с'і збер'іга́йут' бур'а́к / поса́дкову карто́пл'у / мйа́со //] (130); «похилий, із сходами, спуск до льоху, передня частина, вхід до льоху, передня частина, вхід до льоху» — *пригре́би́ц'а* (майже в усіх обстежених пунктах) // [у_лпригре́би́ц'і сто́йіт' мо́локо́ //] (168); *погр'і́бні́к* (128, 129, 169, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 181, 183), *погре́бні́а* [спуск у_лпо́гр'і́б

назива́ють' погребне́йу//] (141); *л'а́да* (135, 139) // [л'а́да / ўх'ід до л'о́ху //] (135); *схо́ди* [спуск до л'о́ху звѣц':а сходами //] (130); *сх'і́дц'і* (171), *ступѣ́н'ки* (134), *ві́ход* (170); «невеликий отвір у стелі погребя, льоху для виходу пари і поганого повітря» — *душні́к* (у більшості обстежених пунктів) // [пар з по́греба ви́ходить' че́рез душні́к //] (135); [че́рез душні́к по́гр'і́б пров'і́тр'у́єц':а//] (140); [у_сте́л'і по́гр'і́ба йе невели́ка д'і́рочка дл'а ви́ходу пар'і́у та за́тхлого во́здуху // йі́йі назива́ють' у_на́с душнико́м //] (141); *в'і́д:у́шина* (131, 136, 137), *отду́шина* (172), *возду́шник* (133), *ві́т'ажка* (139), *л'а́да* (128, 129), *венти́л'ац'і́йний о́тв'і́р* [у_ка́ждому по́гр'і́б'і до́лжен бу́т' венти́л'ац'і́йний о́тв'і́р //] (185); «приміщення для зберігання сіна» — *с'і́н:і́к* (майже в усіх обстежених пунктах) // [с'і́но скла́дають' ў_с'і́н:і́к / йакі́й оби́вають' де́ревом / шоб дошч не_забива́ў //] (130); [с'і́но збер'і́гають' у_с'і́н:і́ку //] (135); [у_с'і́н:і́ку с'і́но сохрaн'а́єц':а //] (140); [с'і́но ми збер'і́га́ємо у_с'і́н:і́ка́х / йак'і́ сто́ять' або на_лева́д'і / або б'і́л'а до́му //] (141); [у_с'і́н:і́ко́в'і ш':е соло́ма і с'і́но //] (168); *нав'і́с* (128, 129, 173, 174, 175, 176, 178, 181), *нав'е́с* (128, 129, 136, 137), *стодо́ла* (132, 139), *с'і́новáл* (138, 169), *с'енова́л* (172), *клу́н'а* (133), *сарáй* (131), *гор'і́шче* [с'і́но на_гор'і́шч'і збер'і́гáли //] (131); *халабу́да* (170); «окрема неопалювана кімната в хаті для зберігання їстівних припасів і різних речей» — *кладо́ўка* (майже в усіх обстежених пунктах) // [ў_зі́мку харч'і́ збер'і́гають' у_кладо́ўц'і //] (130); [йі́жу шче збер'і́гають' у_кладо́ўках //] (141); [у_кладо́ўц'і сто́ять' смáлец' / прине́сі́ його́ //] (168); [ві́неси тома́т у_кладо́ўку / а то од_жа́рі запл'і́сн'і́є //] (185); *кладо́ва* (169), *комо́ра* (132, 135, 179, 182) // [у_ме́не ў_комо́р'і сто́ять' консерва́ц'і́я //] (132); [у_комо́р'і заў́жди прохоло́дно //] (135); *с'і́ни* (139), *чула́н* (171), *клу́н'а* (134); «приміщення, куди засипають полу́, засі́к для полу́» — *кл'у́н'а* (у більшості обстежених пунктів) // кл'у́н'а / це бу́ло та́ке прим'і́щен':а / і сно́п'і туди́ кла́ли / і соло́му / і полу́ву // воно́ робі́лос' та́ке висо́ке // нима́ його́ тепе́р / та ран'і́ш бу́лі та́кі́ клу́н'і //] (141); [полу́ву ми висипáли ў_клу́н'у //] (185); *за́с'і́к/зас'і́к* (майже в усіх обстежених пуктах), *отс'е́к* (172), *полоу́н'а́к* (136, 137, 138), (170), *пов'і́тка* (130, 134) // [полу́ву с:ипа́ють' до_пов'і́тки //] (130); *сарáй* (131), *гор'і́шче* [у_сара́й с:ипáли / на_гор'і́шч'і храни́ли //] (131); *за́кром* (169); *с'і́н:і́к* (168); «відгороджене місце в коморі, зерносковищі і т. ін.» — *за́крам* (майже в усіх обстежених пунктах) // [за́крам / це в'ідгоро́жен':а ў_по́греб'і дл'а карто́шок //] (168); [за́крам / в'ідгоро́жене м'і́сце ў_комо́р'і / йе дл'а му́к'і / йе дл'а зерна́ //] (170); [пшени́ц'у ми засипáли у_л'е́вий за́крам //] (185); *за́кром* (135, 139, 141, 171) [у_за́кром'і збер'і́гають'

зерно //] (135); [одгороджене м'ісце ў_комор'і назива́ли за́кром //] (141); *за́с'ік* (130, 131, 134, 136, 137, 138) // [мукú збер'іга́йут' у_за́с'іку //] (130); *за́кром* (128, 129, 138, 169); «ворота стодоли» — *воро́та* (130, 133, 134, 135) // [стодо́лу прикрива́йут' вор'іт'мі / зробленими з_дубу //] (130); *двє́р'і* (135); «відгороджене місце в стодолі» — *за́с'ік* (130, 134), *за́с'іка* [в'ідгороджене м'ісце ў_стодо́л'і звє́ц':а за́с'ікойу] (135); *в'і́дс'ік* (185); *тин* (136, 137), *воро́та* (133), *л'а́да* (172); «надбудова над погребом у вигляді куреня» — *погр'і́бні́к* (майже в усіх обстежених пунктах) // [погр'і́бні́к стаўл'ат' на_по́греб'і у_ві́гл'ад'і ку́рен'а //] (130); *погр'і́бн'а́к* (128, 129, 136, 137, 171), *пригрє́биц'а* (131, 172), *ку́р'ін'* (135, 139) // [над_по́гребом йє ку́р'ін' / щоб не_промерза́ло //] (135); *кур'і́н'* (131), *накрит':а́* (138), *шалаш* [надбудова над_по́гр'і́бом назива́йец':а шала́ш] (141); «закривка отвору погребя» — *л'а́да* (в усіх обстежених пунктах) // [л'а́да / це закрі́ўка така́ //] (130); [закрива́йец':а по́гр'і́б л'а́дойу //] (141); *крі́шка* (134); «простір між стелею і покрівлею» — *горі́шче* (майже в усіх обстежених пунктах) // [горі́шче ў_ха́т'і / черда́к у_са́ра́йі //] (129); [ко́жна ха́та ма́йє горі́шче / у_господа́рс'ких буд'і́ўл'ах вони́ та́кож бува́йут' //] (130); [на_горі́шч'і збер'іга́ймо с'і́но / су́шку з_йа́блук та груш / а та́кож ба́нки / одє́жу / в'і́дра / та́зі //] (139); *горі́шче* (131, 133, 140, 168) // [ў_ха́т'і́ / у_с'і́нах / горі́шче / ў_са́ра́йі / ч'ерда́к //] (136); *гор'і́шча* (131), *ч'ерда́к* (у більшості обстежених пунктів) // [гор'і́шче ў_ха́т'і́ / там хран'а́т' р'і́зн'і́ рє́ч'і́ / ч'ерда́к ў_са́ра́йі́ / с'і́но туди́ скла́да́ймо //] (133); *черда́к* [м'і́ж стє́лейу́ і кри́шейу́ знахо́диц':а черда́к // у_на́шому сел'і́ на_черда́ках скла́да́йут' пше́ніц'у́ / куку́ргúзу́ / па́дсо́нух і стар'і́ рє́ч'і́ //] (141); *ч'ірда́к* [пол'і́з на_ч'ірда́к доста́н' цибу́л'і́ //] (185).

Назви приміщень для худоби. До цих найменувань належать такі: «окрема будівля для худоби, загальна назва» — *са́ра́й* (в усіх обстежених пунктах) // [б'і́л'а́ ха́ти буд'у́йут' са́ра́йі́ дл'а́ худо́би //] (130); [скоті́ну ми де́ржимо ў_са́ра́йах //] (141); *хл'і́ў* [128, 129, 131, 133, 134, 136, 137, 138, 140, 168, 169, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184]; «хлів для коней» — *кон'у́шн'а* (майже в усіх обстежених пунктах) [ко́ней стаўл'ат' у_кон'у́шн'і́ //] (130); [са́ра́й дл'а́ ко́ней назива́йут' кон'у́шн'а́ // але ў_на́шому сел'і́ ко́ней трима́йут' ма́ло і кон'у́шен' ма́йже нима́ //] (141); *са́ра́й* (169, 170), *ста́йн'а* (134); «хлів для свиней» — *свина́рник* (у більшості обстежених пунктів) // [свинє́й трима́йут' в_окре́мих буд'і́ўл'ах/ свина́рниках//] (130); [свина́рник стро́йа́т' дл'а́ вели́койі́ к'і́л'ко́с'т'і́ свинє́й / а саж дл'а́ одно́йі́ чи дво́х //] (140); *са́ж* (140, 168, 170, 171) // [свина́рник / це

йёсл'і у_сарайі ти одгородіў / а йёсл'і дерев'аним до́миком од'ёл'но / то саж //] (170); *сарай* (131), *хл'іў* (179), *свинарн'а* (133), *свинофёрма* [у_колго́сп'і свиней розво́д'ат' на_свинофе́рм'і / а ў_дома́шн'ому хаз'айств'і їх трима́ють у_свинарн'ах //] (133); *свину́шник* (134); «хлів для корів» — *коро́ўник* (майже в усіх обстежених пунктах) // [дл'а кор'іў буду́ють коро́ўник //] (130); [кор'іў у_сел'і ба́гато / то́му коро́ўник'іў теж // їх буду́ють не дуже широ́кими / але до́вгими / з вели́кими йа́слами //] (141); *кор'іўник* (134, 169, 179), *сарай* [131, 170]; *хл'іў* (140, 168), *коро́ўн'а* (133); «приміщення для овець» — *коша́ра* (у більшості обстежених пунктів), *в'іу́чарник* (134, 135, 141, 170, 171), *оу́чарник* (130, 172) // [ове́ц' ви́рошчу́ють в оу́чарнику //] (130); *ове́чн'а* (136, 137) *в'іу́чарн'а* (172), *оу́чарн'а* (185); «приміщення для кіз» — *сарай* (майже в усіх обстежених пунктах), *хл'іў* (128, 129, 138, 140, 168, 169), *козл'ятник* (130, 141, 172), *коз'ятник* (134), *коша́ра* (135); «приміщення для курей» — *кур'ятник* (у більшості пунктів) // [дл'а курей буду́ють кур'ятник //] (130); *ку́р'ятник* (131, 133, 136, 137, 170, 171), *ку́рник* (132, 138, 139, 140, 141, 169) // [ку́ри ці́лий де́нь хо́д'ат' у двору́ / а на_н'іч с'іда́ють у_ку́рник на_с'ідала //] (141); «сідала для курей» — *с'ідала* (в усіх обстежених пунктах) // [на_с'ідалах ку́ри спл'ат' //] (130); [с'ідала / це пла́ночки / прибі́ті у_ку́рнику / щоб на_н'іх с'іда́ли ку́ри //] (141); «спеціальна назва на позначення приміщення для свійської птиці» — *ку́р'ятник* (131, 133, 170) // [спеці́ал'нойі на́зви нема́є / х'іба́ шчо́ дл'а курей ку́р'ятник / але мо́жуть бу́ти ў_н'о́му і уткі //] (131); *кур'ятник* (128, 129), *сарай* (130, 138) // [у_сарайі де́ржат' св'і́йс'ких пти́ц //] (130); *пти́чник* (185), *птахофе́рма* (169); «приміщення для качок» — *ут'ятник* (майже в усіх обстежених пунктах), *вут'ятник* (141, 168, 174, 179, 180, 182, 184) // [вуто́к трима́ють у невели́чких вут'ятниках / де дл'а_н'іх за́ўжди йе ба́гато води́ //] (141); *кача́тник* (128, 129, 140, 170), *сарай* (130, 139, 169), *хл'іў* (133), *коша́ра* (133), *загоро́дка* (134), «приміщення для гусей» — *гус'ятник* (майже в усіх обстежених пунктах) // [гусе́й трима́ють у_сгус'ятнику //] (141); *сарай* (130, 131, 132, 139, 169) // [гусе́й де́ржат' у_сарайі / вони́ мо́жуть бу́ти з кур'мі //] (131); *хл'іў* (133), *коша́ра* (133), *загоро́дка* (134); «спеціальне прилаштування в хліві для годівлі худоби» — *йа́сла* (в усіх обстежених пунктах) // [йа́сла дл'а_коро́ў / ко́ней / корі́то дл'а_свиней / а дл'а_ко́з ро́бл'ат' спеці́ал'ні́ дере́йя́ні лежа́кі / дошча́не п'ідн'а́т'а / на_йако́му вони́ спл'ат' // на_пристосу́ва́н'а дл'а ко́ней шче ка́жуть сто́йло //] (129); [йа́сла ста́ўл'ат' у_кутку́ / ро́бл'ат' їх з дере́ва //] (130); [йа́сла дл'а_коро́ў / корі́то дл'а_свиней //] (131); [дл'а_коро́ў / ко́ней/

йáсла / дл'а_свинéй / корíто //] (133); [дл'а_корóви / козй́ / йáсла / свíн'ам ста́йл'ат' корíто //] (138); [накладí корóв'í у_йáсла трави́ //] (185); *корíто* (в усіх обстежених пунктах), *сто́йло* (128, 129); «загорода для коней» — *заг'ін* (майже в усіх обстежених пунктах) // [коліс' дл'а_ ко́ней робíли ў_по́л'і заго́ни / кудí йíх переган'áli на_пасовіс'ко //] (141); *заго́н* (133, 139, 170, 185) // [ко́н'í сто́йат' у_заго́н'і //] (185); *загоро́да* (128, 129, 131), *сто́йло* (128, 129, 172) // [на_загоро́ду дл'а ко́ней так і ка́жут' загоро́да // шче ка́жут' загоро́жа / сто́йло // сто́йлом назива́йут' і дерев'я́н'і лежакí дл'а_к'із //] (128); *загоро́жа* (128, 129), *ст'йло* (171), *коша́ра* (130), *л'ітн'йй та́бор* (140); «загорода для свиней» — *загорода/загорода* (майже в усіх обстежених пунктах), *загоро́дка/загоро́дка* (138, 140, 168, 172), *заг'ін* (136, 137, 170), *коша́ра* (130, 133), *барл'іг* (135, 139), *загоро́жа* (128, 129), *заго́н* (170), *ст'йло* (170), *обо́ра* (134), *перегоро́дка* (138), *стано́к* [загоро́ду дл'а свинéй назива́йут' станко́м //] (141); *огоро́жа* (169), *сажо́к* (185); «загорода для свійської птиці» — *загорода/загоро́да* (майже в усіх обстежених пунктах) // [ўл'ітку птіц'у виган'а́йут' у_загоро́ду //] (130); [загоро́ди дл'а птіц'í ро́бл'ат' р'ізн'і / це вели́к'і сара́йí з_с'ітки / про́сто с'ітчан'í огоро́ж'і або й дерев'я́н'і спорóди з_с'ітчано́у крі́шейу //] (141); *загоро́жа* (128, 129), *коша́ра* (133), *загород'* (140), *вігу́л'ник* (139), *с'етка* (169), *вол'йér* (172); «клітка для кролів» — *кл'ітка* (в усіх обстежених пунктах) // [о́дін кро́лик ви́б'іг з_кл'ітки / лё́двє ўлови́ли //] (135); *кл'етка* (170); *крол'áтник* (128, 129, 172, 185) // [крол'í сид'а́т' у_крол'áтнику //] (185); *крол'ча́тник* [крол'і́у трима́йут' у_спе́ц'іа́л'них кл'ітках / крол'ча́тниках / йак'í ро́бл'ат' з_де́рева і зал'іза //] (141); «спеціальна яма, у якій держать кролів» — *йáма* (в усіх обстежених пунктах), *крол'áтник* (128, 129, 130, 134), *по́гр'іб* (135, 172) // [крол'і́у у_по́гр'іб'і де́ржут' //] (135); *земл'áнка* [земл'áнки дл'а крол'і́у робíли так / вико́пували йáму і робíли шче зве́рху нав'ес // крол'í йак понаробл'а́йут' нор / і ў_но́рах виво́д'а́т' крол'ча́т //] (141); «приміщення для зимівлі бджіл» — *в'іуша́ник* (132, 134, 135, 139) // [бжóли зимóйут' у_в'іуша́нику //] (132); [в'іуша́ник у́ко́паний ў_зе́мл'у / йак по́гр'іб //] (135); *омша́н'ік* (131, 136, 137), *оуша́н'ик* (168, 171), *омша́н'ік* (170, 185), *сара́й* (128, 129) *омша́н'ік* (172), *ол'ша́н'ік* (138), *в'іл'ша́ник* [бж'іл на_зиму са́д'ат' у_в'іл'ша́ник / шо́б не_загі́нули //] (141); *зим'іу́ник* [ўзі́мку бж'іл закрива́йут' у_зим'іу́ник //] (130); *полу́п'ідва́л* (133).

Назви інших господарських приміщень. До цієї групи найменувань належать такі номени: «приміщення для сільськогосподарського реманенту» — *сара́й* (майже в усіх обстежених пунктах), *хл'і́* (132,

180), *пов'ітка* (140, 141) // [p'íz'n'í znar'ád':a práц'í / йак то лопáти / сáпки / грабл'і / складáйут' у_пов'ітку //] (141); *кладбóука* (130) [реманéнт збер'іга́йут' у_кладбóуц'і //] (130); *кладбóва* [положі́ ўс'і лопáти у_кладбóву //] (185); *мас'т'ерс'кá* (138), *гарáж* (133), *сарáйчик* (172), *прихалáбок* (170), *дроўйáнік* (168); «літня піч на дворі» — *л'іт'н'а кúхн'а* (в усіх обстежених пунктах), *п'іч* (майже в усіх обстежених пунктах) // [кúхн'а / це буд'іўл'а дес' на_двор'і / а п'іч самá по_соб'і / йак правіло / з_накрит':ám і óтвором дл'а_димар'а //] (129); [на_двор'і стаўл'ат' п'іч / вона́ мóже б́ути у_вйгл'ад'і прим'ішчен':а/ це ўже л'іт'н'а кúхн'а //] (131); *п'ёчка* (172, 185), *кúхн'а* (128, 128, 173, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184), *кабiц'а* (132, 139, 141) // [л'іт'н'а п'ічка у_двор'і називáйец':а кабiц'а // на_н'ій л'ітом вáр'ат' йісти/ а тáкож пóйло скотiн'і //] (141); *плитá* (130, 133) // [л'ітом йіжу вáр'ат' на_плит'і //] (130); *плітка* (170), *грубá* (140, 168), *горнúшка* (134); «приміщення для утримання свійських тварин або для зберігання сільськогосподарського реманенту та різного майна» — *сарáй* (майже в усіх обстежених пунктах) // [у_сарáйі пом'іш'áйец':а і худóба / і реманéнт у_р'ізних перегорóдках //] (130); *хл'іў* (132, 133, 140); «курінь для сторожа на баштані» — *кúр'ін'* (у більшості обстежених пунктів) // [на_баштáн'і ран'іше стáвили кúрен'і дл'а стóрожа //] (130); *кур'ін'* (128, 129, 140, 168, 179, 185), *кúрен'* (172), *бúдка* [сторож'і на_бахч'і сид'áт' у_бúдках //] (141); «приміщення для дров» — *сарáй* (майже в усіх обстежених пунктах) // [дрóвá збер'іга́йуц':а ў_сарáйі //] (141); *дроўнік* (131, 169, 172, 185) // [поскладáй дрóва у_дроўнік / шоб сух'і булі //] (185); *дроўйáнік* (136, 137, 168) // [у_дроўйáникú / кр'ім дрóў / збер'іга́йец':а шче і реманéнт //] (168); *дрóв'áнік* [дл'а_дрóў стаўл'ат' / йак правіло / б'іл'а дóму //] (130); *дрóв'ітн'а* (134, 135), *пов'ітка* (140), *хл'іў* (133); «теплиця» — *теплiц'а* (майже в усіх обстежених пунктах) // [рос:áду вирóшчуйут' у_теплiц'ах / вони́ буд'уйуц':а з'і_склá або з_целóфану //] (130); [у_теплiц'ах п'ід_пл'іўкойу вирóшчуйут' рáн':і ог'ірки та пом'ідóри //] (141); [парнік на_земл'і / теплiц'у на́пина́йут' //] (138); *парнік* (133).

Назви господарських приміщень у центральнослобожанських говірках є досить стійкими. Вони численні й різноманітні, відзначаються незначною варіантністю. Більшість із цих найменувань є загальноновживаними. Зміни в складі назв господарських приміщень тісно пов'язані зі зміною самих реалій — появою побудов нового типу і зникненням старих.

За призначенням реалій ці номени можна поділити на дві групи назв — універсальні і спеціалізовані. Універсальні найменування

вживаються для називання таких споруд, які можуть задовольняти різні господарські потреби і використовуються як для утримування худоби, так і для зберігання знарядь, різноманітних матеріалів, палива тощо. Такими у центральнослобожанських говірках є, наприклад, *сарай*, *хліў*.

Спеціалізовані ж назви вживаються для номінування таких реалій, які мають конкретне призначення, пристосовані для вузких потреб. Такими, зокрема, у досліджуваному ареалі є *свинярник* тільки — для утримування свиней, *кон'ушн'а* — для коней та ін.

За стійкістю найменувань, за особливостями цих слів у діяхро-нічному плані їх можна поділити на дві групи — стійкі і змінні назви. До стійких належать загальновідомі в широкому мовленні номени, які мають високу активність уживання і навіть, незважаючи на деякі видозміни самих реалій, позначуваних ними, не змінюють назв. Такими, наприклад, є *клун'а*, *погр'їбнік*.

Змінні найменування — це номени з послабленою активністю, що, як правило, мають рівноправні й нерівноправні паралелі. Такі, наприклад, *свинярник* — *саж*, *п'їч* — *кабиц'а*.

За поширеністю того або іншого номена у досліджуваних говірках найменування сільськогосподарських приміщень можна поділити на загальновідомі і маловживані. Загальновідомі назви поширені на всій території ареалу або у значній його частині. Серед них, зокрема, *тепліц'а*, *сарай*, *погр'їб*, *кур'їн'*, *кур'їн'*, *клун'а*, *комбра*, *с'їн:їк*, *свинярник* й ін.

Малопоширені номени функціонують лише в окремих говірках: *вігул'ник* (139), *корбун'а* (133), *погребн'а* (141), *ов'їн* (134) тощо.

Зауважимо, що як і в інших говірках української мови, так і в центральнослобожанських, лексико-семантична система найменувань сільськогосподарських споруд зазнала протягом існування (у зв'язку з соціально-економічними явищами, розвитком техніки, лінгвостічними контактами) певних змін. Є тут і давні найменування спільнослов'янського походження, як *оббра*, *ов'їн*, які виходять з активного ужитку, так і відносно нові для села номени — *гараж*, *п'їдвал*. У говірці села Олександрівка, наприклад, збереглася давня назва клуні — *гумно*. У більшій частині центральнослобожанських говірок спостерігається чітка семантична диференціація номенів *чердак* і *горішче*. Чердак — це простір між стелею і покрівлею в сараї, а горище — те ж, але у хаті.

Цікавим з погляду семантики є слово «кошара», яке, очевидно має спільнослов'янське походження (російське — *кошара* (обл.), білоруське — *кашара*, болгарське — *кошара*, македонське — *котар*,

сербо-хорватське — *кошара*, польське — *koszara* (*казарма*) [Пілецький 1982, с. 104]. У сучасній українській літературній мові воно вживається у значенні «хлів для овець». Проте у кінці XIX ст. у східнослобожанських говірках ця лексема (коша́ря) разом із словами «хлів» і «сарай» була репрезентантом семи «хлів, окрема будівля для худоби (загальна назва)» [Глуховцева 1997, с. 178–179]. У сучасних же східнослобожанських і центральнослобожанських говірках ця лексема втрачає значення «хлів, загальне найменування». На Харківщині переважна кількість діалектоносіїв уживає слово «кошара» на позначення сараю для овець. Проте у центральнослобожанських говірках ця лексема якоюсь мірою зберігає ознаки колишнього загального значення, оскільки може використовуватися для називання будівель, призначених для утримання різних домашніх тварин — овець, кіз, качок, гусей, загород — для коней, свиней, свійської птиці.

Досить продуктивним для творення найменувань господарських приміщень і деяких їх частин, є суфікс **-ник**: *парні́к*, *свина́рник*, *свину́шник*, *дроу́нник*, *с'ін (н)і́к*, *пти́чник*, *ві́гул'ник*, *курні́к/ку́рник*, *оу́ча́рник*, *в'і́уча́рник*, *корбу́ник*, *погр'і́бні́к*, *побло́у́ник* й ін. Проте на Харківщині наявні утворення і з іншими суфіксальними морфемами. Загальнопоширеним є дериват *кон'у́шн'а*. Зрідка зустрічаються й інші утворення з суфіксом **-н'**: *погре́бн'а*, *свина́рн'а*, *ста́йн'а*, *корбу́н'а*, *овече́н'а*, *в'і́уча́рн'а*.

Зіставлення репертуару аналізованих сем виявило лексеми, що виступають у центральнослобожанських говірках репрезентантами кількох семем.

Таблиця 2.1. Назви приміщень для худоби

Семеми Лексеми	Будівля						
	для худоби	для свійських тварин, реманенту, різного майна	для коней	для свиней	для кіз	для корів	для качок і гусей
сарай	+	+	+	+	+	+	+
хл'і́у	+	+	—	+	+	+	+
коша́ра	—	—	—	—	+	—	+

Таблиця 2.2. Найменування приміщень для зберігання врожаю, продуктів, реманенту, палива й інших речей

Семеми Лексеми	Будівля					
	для снопів, полови, соломи	для зерна	для сіна	для дров	для ре- маненту	для зберігання їстівних припасів та різних речей
сарáй	+	—	—	+	+	—
хл'іў	—	—	—	+	+	—
клўн'а	+	—	+	—	—	+
комóра	—	+	—	—	—	+
кладóўка	—	—	—	—	+	+
с'ін:ійк	+	—	+	—	—	—
пов'ітка	—	—	—	+	+	—

Таблиця 2.3. Назви загород для худоби

Семеми Лексеми	Загорода		
	для коней	для свиней	для свійської птиці
загорóда (за́города)	+	+	+
заг'ін (загóн)	+	+	—
загорóжа	+	+	+
коша́ра	+	+	+
сто́йло (ст'ійло)	+	+	—

Отже, як бачимо, найширшу семантичну структуру має лексема *сарáй*, яка у говірках Харківщини має значну кількість значень (див. таблиці 1.1. і 1.2.). Дещо меншу розгалуженість структури має слово «хлів». Лексема *коша́ра* охоплює кілька лексико-семантичних груп — назви приміщень і загород для худоби, проте її активність у централь-нослобожанському ареалі значно послаблена. Слово «клу́ня» поширене в трьох значеннях (див. таблицю 1.2.). Найчастіше на Харківщині воно вживається на позначення будівлі для зберігання полови, снопів,

соломи, зрідка ця лексема виступає репрезентантом семи «приміщення для їстівних припасів та різних речей». Слова «сінник», «кладовка», «комора», «повітка» мають у говірках Центральної Слобожанщини кілька значень, проте вони, як правило, активно функціонують в одному з них. Так, наприклад, лексема *с'ін:і́к* майже в усіх обстежених пунктах є репрезентантом семи «приміщення для сіна», але в деяких говірках це слово може використовуватися на позначення будівлі для зберігання снопів, полови, соломи. Винятком є лексема *пов'і́тка*, яка не має значного поширення на території Харківщини, і тому жодне з її значень («приміщення для дров», «будівля для реманенту») не є панівним.

Репрезентанти *загорба́да*, *за́города*, *загорба́жа* семантично пов'язані в обстежуваних говорах з ЛСГ «назви огорож». Ці лексеми маніфестують на досліджуваній території, крім зазначених, такі семи: «паркан з дощок» та «огорожа з вертикальних дощечок, розріджено прибитих до двох-трьох паралельних горизонтальних рейок». Репрезентант *стбі́ло/ст'і́йло*, крім загород для коней і свиней, використовується у центральнослобожанських говірках і на позначення спеціального пристосування, зі щільно збитих дощок, у хліві для кіз, на якому вони сплять. Розгалужену семантичну структуру має і слово «загін» (фонетичний варіант — *заго́н*) (див. таблицю 1.3.). Поза ЛСГ «найменування огорож для худоби» воно має значення «військове об'єднання», наприклад, *партиза́нс'кий заг'і́н*, або ж «чітко організована група людей»: [заг'і́н шко́л'ар'і́у вийшо́у на пропо́лку бур'ак'і́у //].

Отже, наявність розгалуженої мережі дублетних назв, неоднорідність складників денотативного плану, дериваційні зв'язки суміжних, а іноді й несуміжних, мікрогруп лексики, наявність семантичного синкретизму є основними рисами сільськогосподарської лексики центральнослобожанських говірок.

Загалом лексика традиційного господарювання Центральної Слобожанщини становить багату і складну систему. До її складу входить значна кількість лексико-семантичних груп — найменування сільськогосподарських рослин (зернових, технічних і городніх) і їх частин, назви хвороб і шкідників сільськогосподарських культур, назви сортів городніх рослин, найменування сільськогосподарських робіт і процесів, пов'язаних з обробкою землі, доглядом, збиранням і збереженням урожаю, назви виконавців аграрних робіт, найменування етапів росту, досягання і вирощування культивованих рослин, назви знарядь для обробітку землі, збирання урожаю, найменування засобів для його перевезення, назви сільськогосподарських машин, механізмів і пристроїв і їх частин, найменування господарських приміщень й ін.

Назви основних сільськогосподарських рослин є, переважно, загальновідомими і загальнозживаними. Ці найменування, як правило, мають незначну кількість варіантів, проте деякі з них характеризуються великою різноманітністю форм: *ог'іро́к, огуре́ц', огеро́к, огиро́к, гиро́к, г'іро́к, огуро́к, гу́ро́к, уг'іро́к; со́йашник, со́н'ашник, подсо́лнух, сон, со́н'ачник, подсо́нух, со́н'ах, подсо́лн'ечник, па́дсо́нух, п'ітсо́нух, пац'о́нух; сине́н'кий, баклажа́н, си́н'ій пом'ідо́р, си́н'ій баклажа́н, с'і́н'ін'кий, с'і́не́н'кий, си́н'ій, с'і́н'е́н'кий, се́не́н'кий, си́нен'кий, си́н'ін'кий*. Більшою, порівняно з назвами самих рослин, варіантністю відзначаються найменування їх частин і видів: «ві́чко картоплі, невеличке заглиблення з брунькою на картоплині» — *в'і́чко, глазо́к, о́чко, очко́, па́росток, па́г'інец', гн'ізде́чко, гн'о́здишко, кл'у́чка*; «стовбу́р редьки» — *сто́убур, сто́убури́на, сто́убури́н'а, стебло́, ц'і́ўка, стр'і́лка, сто́убі́р, сто́уб'і́р, сто́убор, бадилі́на, ботва́, ре́д'ка*; «одне стебло гарбуза з листям» — *гарбузи́н'а, огу́дина, гу́дина, баді́л'а, па́г'ін, стеблі́на, па́гон, бат'і́г, бато́г, бадилі́на, пл'і́т', огу́д*; «цибуля-сіянка (вживані як насіння невеличкі цибулини, що вирости з висіяних зерен цибулі)» — *с'і́уанка, цибу́л'а-с'і́уанка, са́жанка, ті́канка, чорну́шка, с'і́во́к, ві́с'і́ўка, са́д'інка, са́д'анка, ті́каўка*; «цибуля-сіянка (вживані як насіння невеличкі цибулини, що вирости з висіяних зерен цибулі)» — *с'і́уанка, цибу́л'а-с'і́уанка, са́жанка, ті́канка, чорну́шка, с'і́во́к, ві́с'і́ўка, са́д'інка, са́д'анка, ті́каўка*; «квасо́ля з витким стеблом (тичкова)» — *виту́ха, квасо́л'а, ві́ўшча, плиту́ча, тичко́ва, плиту́ха, плиту́шча, квасо́л'а / шо плите́ц'а, повиту́ха, ві́ўшка, ві́ўш'а, ві́ўча, ві́ўнка, витко́ва, кру́чена, ті́чна квасо́л'а, ті́чна фасо́л'а, тичі́на, фасо́л'а*; «квасо́ля з невитким стеблом» — *п'і́ша квасо́л'а, кушчо́ва квасо́л'а, неплиту́ча квасо́л'а, се́ду́ха, ку́шчик, кушчо́ўка, не́ўйу́шча, са́харна, квасо́л'а, кушчо́ўка, ле́жу́ха, не́ўйу́шка, невитка́, куш'о́ва, квасо́л'а без па́гон'і́ў, ле́жу́н, низе́н'ка квасо́л'а, сид'у́шка, низе́н'ка квасо́л'а*. Ядро цієї лексико-семантичної групи становлять назви успадковані з праслов'янської мови: *ръѣъ* «жито», *ръшеніса* «пшениця», *естьу* «ячмінь», *овьсъ* «овес», *proso* «просо», *крорь* «кріп», *lukъ* «цибуля», *льнъ* «льон», *горьсіса* «гірчиця», *хрепъ* «хрін» й ін., проте є й запозичення, зокрема, з тюркських мов: *кавун, гарбуз, баклажан*, із латинської — *меліса, цибуля*, з німецької — *картопля*.

Значну фонетичну і морфемну варіантність демонструють найменування сортів городніх рослин. Ці назви становлять великий інтерес для з'ясування мотивів номінації. Їх називання реалізується за різними ознаками, проте найпродуктивнішими є мотиви кольору і географічної території.

Найменування хвороб і шкідників сільськогосподарських рослин відомі не всім діалектоносіям. Окремі назви знають лише фахівці, зокрема агрономи. Наприклад, *переспоронбз*, *аскох'ітобз*, *антракнбз*, *септар'іобз*, *бактер'іобз*. Однак такі найменування, як *ф'ітофторбз* (*хв'ітофторбз*), *ф'ітофтора* (*хв'ітофтора*) відомі не тільки спеціалістам, а й звичайним діалектоносіям, проте для рядових мовців, на відміну від фахівців, які схильні вимовляти *ф'ітофторбз*, *ф'ітофтора*, природнішими є форми *хв'ітофторбз*, *хв'ітофтора*. Своєрідна мовленнєва диференціація, залежно від професійної приналежності мовців, спостерігається і у використуванні ними таких назв *слизистий бактер'іобз* і *слиз*. Уживати першу з них властиво сільським спеціалістам, другу — усім іншим мовлянам. Зауважимо, що мовці не завжди чітко усвідомлюють різницю між шкідниками і хворобами сільськогосподарських культур. Це нерозрізнення привело до виникнення метонімічних перенесень. Найменування хвороб сільськогосподарських рослин у говірках Харківщини представлені слабко, більш вираженими є назви шкідників, хоча знову ж таки вони відомі не всім носіям тієї або іншої центрально-слобожанської говірки.

Номінація етапів росту й досягання сільськогосподарських рослин засвідчує наявність різної кількості елементів і характеризується неоднаковою деталізацією спільного для ряду денотатів семантичного простору. Навіть сегментація зовсім вузького фрагмента цього семантичного простору має відмінності відповідно до різних рослин.

Узагалі ж найменування основних етапів росту і дозрівання сільськогосподарських культур не виявляють тенденцій до зникання, хоч і дуже давні. Проте останнього часу спостерігаємо певну уніфікацію назв у складі цієї ЛСГ, що пов'язано з проникненням до говіркового мовлення ряду термінізованих слів і словосполучень або ж терміно-подібних утворень: *форм'уїец':а пл'ід*, *їде ї́рост стеблб*, *форм'уїец':а кушч*, *ростб корневїшче*, *ростб корнеплбд* й ін. Такі найменування є універсальними, оскільки використовуються для називання стадій росту різних сільськогосподарських рослин. Так, наприклад, утворення *форм'уїец':а пл'ід* може означати період розвитку плодів пшениці, проса, вівса, картоплі, буряків, огірків і гарбузів. Ці форми свідчать і про те, що зазначена лексико-семантична група, внаслідок впливу літературної мови, зазнає певної уніфікації. Однак, поряд зі згадуваними вище найменуваннями, функціонують і спеціальні утворення, які називають стадію росту тільки однієї конкретної сільськогосподарської культури або ж період, спільний для рослин лише однієї

ботанічної групи. Наприклад, етап формування плодів злакових рослин передається такими спеціальними назвами — *набира́йє зерно́, полов'ї́є*; капусти — *зб'ї́л'шуйе́ц':а кача́н*; картоплі — *виле́жуйе́ц':а*. Зрозуміло, що специфічність таких найменувань залежить від особливостей розвитку тих або інших культур.

ЛСГ «найменування етапів росту і досягання сільськогосподарських рослин» загалом має такі елементи: 1) загальноновживані слова й словосполучення — *схо́де, пророста́ (їє), дозр'іва́ (їє), достига́ (їє), колосі́ц':а, їде ў стебл́о, сп'ї́є* та ін.; 2) прототерміни або ж термінізовані чи терміноподібні елементи: *молóчна, молóчно-вóскова/восковá зр'ї́л'іс'т', молóчна і поўна сп'ї́л'іс'т'/сп'є́лос'т', поўне формувáн':а голоў́ки, їде ў рост стебл́о, формуйе́ц':а корневи́ще, формуйе́ц':а пл'ід, росте́ корнеплóд; молочкó, молóчний воск, затверд'ін':а* (кінцеві стадії досягання огірків); 3) говіркові утворення — *кабачкі́ посп'іва́йут'* (насіння соняшника), *росте́ гич, падсо́нух досп'іва́йє, викида́йє гр'áнку, заўйáзуйе́ц':а гр'ї́нка/гр'áнка, зйаў'áйе́ц':а сон, росте́ свекла́/свёкла* (листя буряків), *вибра́су́йє м'ї́тлі́чку, выбра́су́йє поча́тки*.

Помітну групу у складі лексики традиційного господарювання становлять найменування трудових процесів і дій, пов'язаних із вирощуванням сільськогосподарських культур. Ці номени, порівняно з численними іменами, що належать до макрополя конкретності (назви істот, предметів) меншою мірою семантично диференційовані.

Лексика на позначення дій, пов'язаних з обробітком землі, вирощуванням сільськогосподарських культур, збиранням і збереженням урожаю, має досить складну структуру й об'єднує декілька лексико-семантичних мікрогруп із різномірною структурною організацією — «оранка», «посівні роботи», «жнива», «заготівля сіна», «перевезення снопів, сіна з поля», «молотіння», «городництво».

Найменування сільськогосподарських робіт передаються, як правило, дієсловами або ж іменниками віддієслівного походження, семантика яких має переважно безпосередній зв'язок із рільництвом і супровідними процесами.

Великий інтерес для розгляду у сфері найменувань сільськогосподарських робіт становлять також іменники, що творяться від дієслів за допомогою різних словотвірних засобів (суфіксів — *поли́ўка, полива́н':а; по́лка, пол'ї́н':а, ко́пка, копа́н':а*; нульового афікса — *обмолóт, поли́ў*, основоскладання — *с'ї́нокóс*). Як бачимо, назви аграрних трудових процесів і дій, пов'язаних із ними, утворюються переважно за допомогою суфіксального і безафіксного способів словотвору. Найпродуктивнішим для цих найменувань і взага-

лі є суфіксальний спосіб. Зауважимо, що ця група лексем — назви сільськогосподарських робіт — має у складі багато похідних слів, до складу яких уходять суфікси і префікси: *ско́пуван'а*, *ўско́пуван'а*, *обгортáн'а*, *п'ідгортáн'а*, *засипáн'а* й ін., проте ці найменування не є утвореннями суфіксально-префіксального способу.

У складі ЛСГ «агентивів» функціонують як традиційні елементи (*орáч*, *с'ійáч*, *молотáр'*), так і новіші назви (*тракторíст*, *машин'іст*, *комбайнér*), поява яких зумовлена змінами, що відбулися у системі сільського господарства у зв'язку з його механізацією. У роботі ми звертаємо увагу переважно на ті, явища, які еволюціонували протягом тривалого часу. У сучасному українському мовознавстві найменування виконавців дії характеризуються в першу чергу з огляду на словотвірний формант. Ми, йдучи за цією лінгвістичною традицією, також розглядаємо назви агентивів у словотвірному ракурсі.

Структуру ЛСГ «назви сільськогосподарських знарядь» складає набір багатьох лексико-семантичних мікрогруп (примітивні землеробські знаряддя для оранки, плуг та його частини, ручні знаряддя обробітку ґрунту, знаряддя для збирання врожаю, засоби транспортування, знаряддя обмолоту, сільськогосподарські машини, пристрої і механізми), для яких є спільною єдність ідеографічної сфери. Відзначимо, що кількість найменувань знарядь праці у досліджуваних говорах більша від кількості самих реалій. Така невідповідність породжена тривалим збереженням у мовленнєвій практиці номенів зниклих реалій, які належали цьому ж колу речей. Тому до опозиції лексем на позначення синхронно співвідносних реалій додається опозиція часово маркованих елементів. У говірках Харківщини лексично виражена детальна сегментація переважної більшості знарядь праці, зокрема частин плуга, коси; на семантичній структурі багатьох назв деталей сільськогосподарських знарядь відбулися динаміка реалій, зміна зв'язків між ними.

Розгалуженою семантичною структурою відзначаються лексеми «ручка» і «держак», яким не властива однозначна закріпленість номена за денотатом. Реалізація цієї моделі у центральнослобожанських говірках дає підстави вбачати причину відмінного розподілу між різними лексемами у дії двох конкуретних тенденцій: генералізації і диференціації, кожна з яких має свої межі прояву. Якщо при диференціації виявляється однозначна закріпленість лексеми за реалією (причому мотивуючою основою є назва самого знаряддя — *ц'іпíлно*, *ципíлно*; *к'іс'а́*, *к'ісцé*, *кос'йó*), то за генералізації відзначається конкуренція опорних лексем. Генералізація може стримуватися наявністю

опорної конкурентної лексеми як репрезентанта іншого складника цієї ж реалії. Наприклад, серед назв деталей коси відзначено лексему «ручка», що виключає можливість використання цього слова у номінації держака коси.

Виразно представлені й активно функціонують на всій обстеженій території Харківщини традиційні найменування сільськогосподарських знарядь: *плуг, борона, коса, серп, віла, лопата, ц'ін, грабл'і/грабл'і* та ін. Вони залишаються загальновідомими, хоч сфера їх ужитку і дещо звужена, оскільки ця лексика широко репрезентована переважно в мовленні тих людей, які мають безпосередній стосунок до сільськогосподарських трудових процесів і пов'язаних із ними дій, відповідно, й до знарядь праці, якими вони виконуються.

Поряд із традиційними назвами сільськогосподарського реманенту функціонують і сучасні найменування, які увійшли в побут мовців відносно недавно, у зв'язку з розвитком аграрного виробництва й появою нової, досконалішої техніки: *трактор, комбайн, культиватор, кул'тиватор, молотарка, в'їялка, жниварка, жатка, косарка, лобогр'їяка, лобогр'їйка, сноповідзка, с'їялка, с'ївалка, с'ївалка* й ін. Більша частина цих назв збігається з літературно-нормативною системою, проте є й певні відмінності, в основному на фонетичному рівні, що, нашу думку, значною мірою зумовлені впливом на центральнослов'янські говірки сусідніх російських говорів: *кул'т'іватор, лобогр'їйка*. Однак слід зауважити, що поряд із російськомовними варіантами слів функціонують й українські лексеми, які, як правило, представлені ширше, ніж аналогічні російськомовні утворення.

Деякі з реалій, зокрема вила, віз, рало, мають значну кількість різновидів, а відповідно й назв на їх позначення. Відзначимо, що номени «вила», «віз» (воз) глибоко увійшли в живе мовлення як загальноприйняті, загальноновживані, проте слово «рало», як, до речі, й «соха», сприймається як архаїзм і вживається дуже рідко поодинокими мовцями з характерною примовкою *коліс'* було чи була (про соху). Це пояснюється тим, що згадані реалії давно вийшли з активного господарського ужитку й уже не застосовуються селянами через появу досконалішого знаряддя, зокрема плуга тощо. Що ж до воза, то його фактично також замінили сучасніші засоби транспортування, проте ця назва активно функціонує в мовленні мешканців села, оскільки реалія не зникла, як рало і соха, а й досі використовується в господарстві. Мабуть, через це й збереглися найменування його численних різновидів.

Досить стійкими у центральнособожанських говірках є назви господарських приміщень. Значна їх кількість є загальноновживаною. Ці найменування численні й різноманітні, відзначаються незначною варіантністю. Зміни в складі назв господарських приміщень тісно пов'язані зі зміною самих реалій — появою побудов нового типу і зникненням старих.

Зауважимо, що як і в інших говірках української мови, так і в центральнособожанських, лексико-семантична система, найменувань сільськогосподарських споруд зазнала протягом існування (у зв'язку з соціально-економічними явищами, розвитком техніки, лінгвоетнічними контактами) певних змін. Є тут і давні найменування спільнослов'янського походження, як *обора*, *ов'ін*, які виходять з активного ужитку, так і відносно нові для села номени — *гараж*, *п'ідвал*.

Найпродуктивнішим для творення найменувань господарських приміщень і деяких їх частин, є суфікс **-(н)ик**: *парнік*, *свинярник*, *свинушник*, *дроўник*, *с'ін (н)ік*, *птичник*, *вігул'ник*, *курнік/кўрник*, *оўчарник*, *в'ічарник*, *корбўник*, *погр'ібнік*, *полбўник*, *свинушник* й ін. Проте на Харківщині наявні утворення і з іншими суфіксальними морфемами. Загальнопоширеним є дериват *кон'ўш'а*. Зрідка зустрічаються й інші утворення з суфіксом **-н'**: *погребн'а*, *свинярн'а*, *стаїн'а*, *корбўн'а*, *овечн'а*, *в'ічарн'а*.

Збираючи матеріал, ми опитували інформаторів різних вікових груп, оскільки, на нашу думку, дослідження говорів із урахуванням різноманітної здиференційованості діалектоносіїв (залежно від віку, освіченості, професії, соціальної і мовленнєвої активності тощо) об'єктивне і перспективне, бо дає можливість простежити динаміку змін лексико-семантичних систем на сучасному етапі розвитку говорів. Отже, зауважимо, що мовляни до 25 років частіше використовують для називання основних етапів росту й дозрівання культивованих рослин загальноновживані номени, рідше — «термінізовані слова і словосполучення» і майже зовсім не користуються діалектизмами. Сільчани середнього віку вживають значну кількість терміноподібних форм і частіше, ніж молоді, використовують у мовленні говіркові утворення. Звичайно, уживають вони й загальновідому лексику на позначення різних періодів росту й досягання сільськогосподарських культур. Мовці старші за 60 років значною мірою послуговуються загальновідомими і говірковими назвами і дуже рідко використовують терміноподібні слова і словосполучення. Найбільшу кількість прототермінів спостерігаємо, природно, у мовленні сільських фахівців — агрономів, механізаторів, будівельників й ін.